

معرفت جاوید

گذری بر کتاب «معرفت جاودان»؛ مجموعه مقالات دکتر سید حسین نصر

حسین نصر

معرفت جاودان، ۲ جلد، مجموعه مقالات دکتر سید حسین نصر، به اهتمام دکتر سید حسن حسینی، انتشارات مهر ایروان، ۱۳۸۶.

به طور خلاصه، آویزگی مهم افکار نصر را می توان این گونه بیان کرد: توجه به علم قدس، سیر و تلاش در تبیین آن در تفکر سنتی عقلانی و دیگری شناسایی فرهنگ و تمدن ایرانی به جهان غرب با وجود این با نگاهی دقیق تر، می توان محور اصلی و بنیان تفکر او را همان علم فلسفی دانست که در این شاخه مسوول تفکر و روش اندیشه نصر است. ممکن نیست با این حال می توان گفت که از نظر او محور و بنیان علم فلسفی سنت بوده و دریافت علم واقعی تنها با توجه به سنت امکان پذیر است.

از دیگر مفاهیمی که نصر سعی زیادی در تبیین آن داشته، نه فقط فلسفی است، بلکه به معنی ذات فلسفی میباشد، بوده و چیزی که هستی است از ذات فلسفی جهانی یا پذیر است از این رو کسی که در یکی از ذات فلسفی نداند نمی تواند منظور سنتی را درک کند. نصر، هدف و غایت قلب، به رانیز در همین جهت معرفی می کند او با تعریف فلسفه به عنوان صفاتی مقدس که به شناخت معرفت جاودان مربوط است. هدف فلسفه را همان ساختن حقیقتی به نام واحد مطلق می داند یعنی فعالیت حقیقی عقل و نه فعالیت عقلانی است. تلاش بنابر این فلسفه تا بدینجا اصل و معتبر است که در جهت تضای عالم عقل انسان با متول مجرده و عقل کل بلند و آنچه متول چیزی را مشغول کرده است علم و معارف بشری و در پی ساری موارد، مابقی برای وصول به حقیقت است از این رو فلسفه چیزی جز بهر سیرت و شهود عقلی برای درک حرات و مبدآن یعنی امر فلسفی نیست نصر، علم جدید تکنولوژی، صنعت و به مداخلات آن رواج و قلبه

و در مرحله ناز می توان چنین گفت که نقد معرفت و تقابل با آن همچون ظهور فلسفه های پوزیتیویستی که در قرن بیستم وارد مرحله نازی می شده بر اهمیت نگرش سنت گرایان در قرن بیستم و قرن حاضر افزوده است.

برخی از اندیشمندان، خود سنت گرایان را محسوس ترین نه فلسفه اند و در نقد دیده گاه سنت گرایان مدعی اند تفکری که خود نتیجه و ثمره معرفت و مدبر و معنوی بوده است نمی تواند به نقد منبع پیمایش خود بپردازد از این جهت سنت گرایان را خودمختاری «دانش مند» چنانکه معتقدند سنت گرایان همه امور معنوی را محکوم می کنند و این محکومیت قرآنی و علم بوده و شامل سنت گرایان نیز می شود چرا که سنت گرایان خود یک اپنولوژی معین است که برای مثال، کوماراسوسی یا کتون پیش از جنگ جهانی دوم پایه سازی کردند. با این حال خود سنت گرایان معتقدند که چنین نقدهایی برخاسته از بی توجهی منتقدان به اصول و مبانی نگرش حکمت خالده بوده و به عبارت دیگر، این افراد به دعوی فارغ از زمان و مکان بودن سنت گرایان اهنمانندند.

خو این فرصت مجال آن نیست که از این سنت گرایان و به ویژه اندیشه های نصر را در تفکر با جریان های منتقد این نوع نگرش به دگرزی بنشینیم. در واقع هدف این نکات فوق، تلاش ک متقدمانی بود برای بررسی اجتهالی کتاب معرفت جاودان که در ۲۰ جلد و به اهتمام دکتر سید حسن حسینی توسط انتشارات مهر ایروان در سال گذشته چاپ و منتشر شد.

کتاب ۲ جلدی معرفت جاودان، مشتمل بر تمامی مقالات فارسی دکتر نصر و همچنین ترجمه زندگی نامه خود نوشت و فهرست تفصیلی آثار ایشان است. در این جهت چاپ چنین مجموعه ای که تمامی مقالات فارسی نصر را در یک جا جمع آورده باشد، بی سابقه بوده است. اتفاقی که به علاقه مندان به پژوهش در آرای نصر باری رسانده تا با شاخه های گوناگون تحقیقات وی در مسیری منطقی و معنوی آشنایی بیشتری یابند.

جلد نخست این کتاب ۶ فصل و ۲۲ مقاله دارد. «مفاهیم اسلامی و ادیان تطبیقی» خصوصاً عرفان و هنر سنتی، فلسفه اسلامی و مباحث فلسفی، هر مباحث علمی و تاریخ علوم از جمله فصل مهم جلد اول این کتاب است. جلد دوم این مقاله «تفسیری به ادیان عالم» که بر اهمیت گشت و گو و تفکر تمدن ها و ادیان با یکدیگر اشاره می کند به لحاظ تقدم زمانی (۱۳۴۱) طرح چنین بحث هایی در سال های که هنوز این قبیل مباحثات حتی در غرب نیز از رونق زیادی برخوردار نبود، قابل توجه است. به طور کلی، نصر، نگرش نریختمند در مطالعات دینی را اگر چه سودمند است اما کافی و ناقص دانسته است. وی معتقد است «تاریخ تمدنی» بهانه ایی صلاحیت کشف آثار معنوی و باطنی ادیان را ندارد. نکته مهم در نگرش او این است که وی بر وحدت حقیقی انسان و تکثر شایع بودن مراتب آن و حدیث تاکید کرده است. نصر همچنین بر اعتدال حقیقی و کامل دین اسلام تأکید صورت و باطن دین اسلام که هر دو جنبه این اعتدال و حقیقت است. وی، محمدی را جهانی کرده است. راهی که نصر در مواجهه ادیان، انسان می دهد، عملاً تطبیق و گذر از تکوینی میان آنها بر اساس اعتقاد به روح و معنای واحد در تمامی ادیان است. بدون آنکه به ویژگی ها و اختیارات هر کدام پی اعتنایی شود.

در این میان می توان دید یکی از فعالیت های دکتر نصر، معرفی تفکر شریعی بوده است. او معتقد است که با توجه به اینکه تعامل تمدن مغرب زمین با اسلام از طریق اهل سنت بوده است، درک صحیحی از فرهنگ و تفکر شریعی در میان غربیان به وجود می آید است. یکی از نتایج اندیشه او درباره ادیان، بنی تفکر تئسی گرانه و پلورالیستی است. وی بر خلاف آنچه در دیدگاهش نظریه تکثر گرایان گفته می شود، پذیرش چنین دیدگاهی را در مسیحیت که طی ۲ هزار سال

بر فصول گریب نجات و رستگاری تاکید کرده است. نتیجه دوران معنوی می داند نصر با در نظر به تسوی ادیان، بر وحدت حقیقت و کثرت و حیاتی ادیان و خاصیت و اکامیت دین اسلام تاکید می کند و وجود هر گونه تفکر نسبی گرایانه و همچنین تفکر گرایانه در دین حقیقی و حیاتی را مردود می داند.

از دیگر مباحثی که در جلد نخست این کتاب با آن مواجه می شویم، مقالاتی است که نصر در آنها به تصوف عرفان و هنر سنتی پرداخته است. او با توجه به پیوند فلسفی و عرفانی هنر ایران اسلامی و توجه به مبانی حکمی و معنوی هر هنر سنتی، معتقد است که جنبه انوری ایرانی با پیروی کامل از مفهوم فضای مفصل تر است. است به بنده راه از لطف حیات عبادی و معنوی به مراتب عالی تر وجود سوق دهد و با توجه به عالم ملکوت کند. وی از سوی دیگر بر این باور است که موسیقی هر مفاصه با هنرهای دیگر کمتر با اشکال و صور عبادی سروکار دارد و بیشتر با عالم مجردات مرتبط است و از این رو است که هنرهای اسلامی آن را بهترین وسیله برای اظهار است. بر این اساس می دانند تصوف موسیقی ایرانی را چنان مورد تأثیر قرار داده است که چنان خاستگاه و منشأ پیدایش آن، توانسته است در بین نگرش و معنویت و ادیان در آن ایجاد کند. وی حفظ موسیقی اصیل ایرانی را فقط در پروتو کسب مراتب عرفان معنوی لیکن ذخیره می داند.

مباحث دکتر نصر در باره فلسفه اسلامی و مباحث فلسفی نیز از جهاتی حائز اهمیت است. او با اقتدار خودمواجبه دانش پژوهان شرقی و فلسفه های غربی، روحی نظریات متفکران غربی را فقط در میان شرقیان و نه در مغرب زمین می داند. نصر، شوع چنین نظریاتی را مطلق توجه و تدقیق لازم در فلسفه های اسلامی و شرقی می داند و منابع و فلسفه اسلامی را گنجینه های می خواند که به دلیل روی آوردن متفکران شرقی به اندیشه غربی، بر قایده مانده است. دکتر آنکه در برخی موارد، نقش جهان کشورهای اسلامی مابقی و تاریخ و تمدن خود را از ماخذ غربی می آموزند و در نتیجه احساس بیگانگی شدیدی نسبت به خود و تمدن اسلامی می کنند. نوع مواجهه نقادانه نصر با فلسفه های غربی اگر چه شاید بتواند لذت تفکر غربی را آن چنان که هست بنساخته است. کم می تواند وجه ابتدایی را به عنوان شرقی لازم برای تفکر در سیرت سنت تفکری فلسفی اسلامی گسترش دهد.

جلد دوم این کتاب نیز دربرگیرنده ۶ فصل است که از میان آنها می توان به فصول «سنت، تجدد و بحران دنیای معاصر»، «فلسفه تصوف و هنر» و «مباحث علمی و تاریخ علوم» اشاره کرد. گسترده ای مباحث و نوع موضوعات مقاله های مطرح در این فصول ملاحظه آن است که حتی به اجمال به همه آنها پرداخته شود از این رو در پایان به طور مختصر به تالیف نصر در هنر می پردازیم.

با تعریفی که سنت گرایان به ویژه نصر از حکمت ارائه کرده اند، هنر قدس، می نیز از حکمت معنوی و شهودی تجلی می یابد. نصر با تأکید این نکته چشمه هنر قدس، یعنی شرایع مذهبی نیست بلکه متأثر از طبیقت و حقیقت است. هنر واقعی را نشان حکمت و عقلایت معنوی می داند و معتقد است از این رو بین حکمت و معنویت دینی و هنر قدس، بی تلازم مستقیمی برقرار است. به نحوی که برای مثال، هر زمان که هنر اسلامی به لوح خلایق و کمال رسیده است، جریان فکری حکمت و معنویت فلسفی نیز با عظمت خاصی ظهور داشته است. مسدود بین نصر از سه گونه هنر با عنوان هنر قدس، هنر سنتی و هنر دینی یاد می کند. سنت از دیدگاه نصر، حرف عقلاقت و رسوم متداول است بلکه به معنای حقیقت و واقعیت مبداء استعمال است که منتهای خود را در جامعه اموری خود یعنی دین متجلی کرده بلکه در قالب هنر، فلسفه علم و... نیز جلوه گر شده است. لذا تمدن سنتی که امکان تحقق هنر قدس و سنتی تنها در آن معنا پذیر است، تمدنی است که در آن همه جوانب زندگی بر مبنای اصول خاصی که از وحی نشأت گرفته است تنظیم می شود. جلد سوم این مجموعه نیز مشتمل بر زندگی نامه خود نوشت، فهرست آثار و تصاویری چند از دکتر نصر است.